

OBJEVNÉ PLAVBY

Příčiny
zámořských
plaveb

Obchod byl v době středověku významným zdrojem příjmů. **Arabové do Evropy dováželi luxusní zboží z Indie a Číny** a obchodníci na tomto zboží velmi bohatli. Veškerý obchod tehdy probíhal po souši – jen málokterý národ se věnoval námořnímu obchodu. Výjimkou byli **italští obchodníci**, kteří obchodovali ve vodách Středozemního a Černého moře, a severoněmecká hanzovní města, která obchodovala v Severním a Baltském moři. (→ s. 60) **Po příchodu Turků do Malé Asie a rozšíření jejich území na téměř celé Středozemí se však obchod s Východem stával nebezpečnějším a nákladnějším.** Evropané, kterým začaly docházet důležité suroviny (hlavně zlato a stříbro, se kterým se obchodovalo), tak začali hledat **nové cesty, kterými by se dostali do Indie.** Nezbyvalo jim tedy nic jiného než se pustit na neznámé a nebezpečné moře.

Portugalsko Jako první začali se zámořskými plavbami Portugalci. Syn portugalského krále **Jindřich, zvaný Mořeplavec** (→ Obr. 1), dokonce založil námořní akademii, kde Portugalci plánovali své cesty, shromažďovali technické pomůcky – kompas, astroláby apod. (→ Obr. 4 a 5) a také důležitý zeměpisný materiál, podle kterého **vytvářeli vlastní mapy.** Dalším nezbytným předpokladem úspěšných plaveb byly promyšleně konstruované lodě s kormidlem a plachtami (→ Obr. 2). Záměrem Portugalců bylo dospět do Indie **jižní cestou kolem Afriky**, kde na africkém pobřeží začali zakládat první obchodní osady. Obeplutí Afriky se dlouho zdálo jako obtížně splnitelný úkol, ale v roce 1488 dosáhl mořeplavec **Bartolomeo Diaz** (→ Obr. 3) nejjižnějšího bodu Afriky. O několik let později se již podařilo Afriku obeplout a v roce 1498 mořeplavec **Vasco da Gama** jako první dospěl do Indie.

- Pokus se vysvětlit, jak se Evropané dostávali ke zboží z Východu.
- Co je to hedvábná cesta a kudy vedla?
- Který první Evropan sepsal cestopis o své cestě do Asie? Kam cestoval?

Obr. 1 – Jindřich Mořeplavec

Jindřich Mořeplavec byl synem portugalského krále Jana I. Své rytířské dovednosti nabyl při dobývání afrického přístavu Ceuty [seuty], který se stal výchozím bodem při dalších plavbách kolem afrického pobřeží. Dalším významným zlomem bylo obeplutí mysu Bojador [bochador] (→ Obr. 9), za který se námořníci dříve neodvážili. Jindřich každoročně vysílal lodě na další a další výpravy, které **objevovaly nová území a ostrovy** (např. Kanárské ostrovy, Kapverdy či Madeiru). Zpět do Portugalska dovážely lodě **koření, zlato, slonovinu**, ale také **černé otroky**. Podle zboží, se kterým se kde obchodovalo, byly nazývány jednotlivé oblasti. Obeplutí Afriky se Jindřich nedožil, zemřel v roce 1460.

- Zjistí podle zeměpisného atlasu, které africké státy se jmenují podle zboží, se kterým se v něm obchodovalo.

Obr. 2 – Karavely a karaky

Lodě pro zámořské plavby musely být **stabilní, dobře pohyblivé a musely uvést těžký náklad.** Došlo tak k vylepšení systému plachet a kormidla k ovládnutí lodí. Postupně byly lodě vyzbrojovány děly na obranu před piráty, kterých neustále přibývalo. Mezi nejrozšířenější typy lodí patřily karavely a karaky, ze kterých se později vyvinuly válečné galeony.

Obr. 3 – Bartolomeo Diaz

Bartolomeo Diaz [bartolomeu dyjaš] nazval nejjižnější část Afriky Bouřlivý mys, jelikož se obě Diazovy lodě dostaly do velké bouře. Mys byl ale později přejmenován portugalským králem Janem II. na mys Dobré naděje, jelikož otevíral cestu do Indie.

Obr. 4, 5 – Astroláb

Astroláb se používal k určování zeměpisné šířky na moři pomocí zjištění polohy slunce a hvězd. K výpočtům pak také byly potřeba astronomické tabulky. Společně s kompasem, který ukazoval sever, bylo možné určit polohu lodi na moři.

OBJEVNÉ PLAVBY

Obr. 6, 7 – Kryštof Kolumbus

Italský mořeplavec Kryštof Kolumbus se vydal na plavbu do Indie v srpnu 1492 se třemi karavelami – **Santa Marií**, **Pintou** a **Niňou** [nyňou] (→ Obr. 7) a asi stovkou mužů. K americkým břehům doplul v říjnu téhož roku a první ostrov, na kterém se vylodili, pojmenoval Kolumbus **San Salvador** (Svatý Spasitel). Do Nového světa (jak byl tento kontinent označován) se Kolumbus vypravil ještě třikrát.

Obr. 8 – Fernão Magalhães

Fernão Magalhães se na cestu kolem světa vydal v roce 1520 s pěti loďmi a s více než dvěma sty muži. Do Španělska se však vrátila jen jediná loď s osmnácti muži. Cesta trvala přes tři roky a námořníci i několik měsíců nenarazili na pevninu. Většina z nich tak onemocněla kurdějemí, způsobenými dlouhodobým nedostatkem vitamínu C.

akademie = škola (název pochází z řečtiny)

conquistador = dobyvatel

galeona = velká válečná či obchodní plachetnice, vyvinula se z karaky

karaka = obchodní či válečná plachetnice

karavela = menší rychlá obchodní či válečná plachetnice

kolonie = obchodní osada či větší správní celek patřící jinému státu

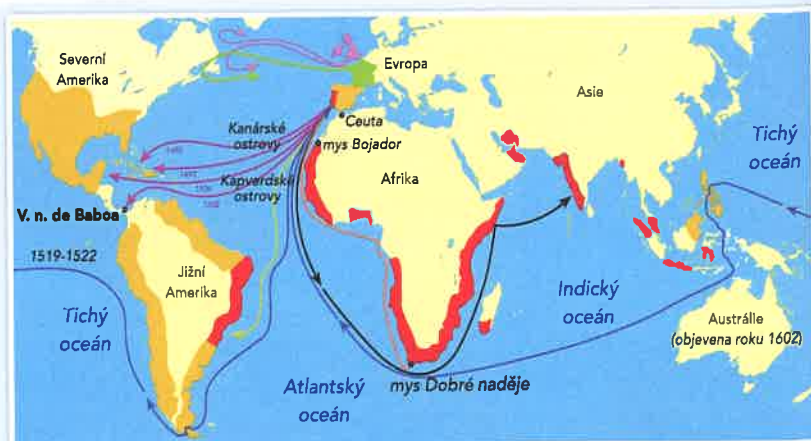
kurděje = nemoc (námořníků) způsobená nedostatkem vitamínu C

Španělsko

Po dobytí Granady a ovládnutí zbytku Pyrenejského poloostrova se do zámořských plaveb zapojili také Španělé. Královna **Isabela Kastilská** (→ s. 90) **podpořila plavbu Kryštofa Kolumba** (→ Obr. 6, 7), který se rozhodl plout do Indie západním směrem. Netušil však, že mu v cestě stojí jiný světadíl – **Amerika**, k jejímž ostrovům v Karibském moři **doplul v roce 1492**. Zde se setkal s místními domorodci, které nazval **Indiány**. Až do své smrti Kolumbus věřil, že skutečně doplul do Indie. Jméno Amerika získal tento kontinent až po italském cestovateli **Amerigu Vespuccim** [vespučim], který jej zmapoval. Španělé a Portugalci si následně mezi sebou rozdělili sféry vlivu – Španělé ovládali západní směr, zatímco Portugalci východní. Španělé se však nevzdali myšlenky na doplutí k indickým břehům, a proto se portugalský mořeplavec ve španělských službách **Fernão Magalhães** [fernau magaljenš] (→ Obr. 8) vydal západním směrem kolem Jižní Ameriky a skutečně v roce 1521 doplul k asijským ostrovům, kde však na Filipínách zemřel. Jediná loď Viktoria se nakonec vrátila do Španělska a stala se tak první lodí, která **obeplula zeměkouli** (→ Obr. 9).

Další výpravy

Postupně se do objevování nového kontinentu zapojovaly další evropské země. Severní Ameriku začali dobývat **Angličané**, **Francouzi** a **Holandané**, kteří zkoumali kontinent a zakládali zde své obchodní osady. V roce 1513 přešel první Evropan americkou pevninu a dostal se na břeh Tichého oceánu. Evropané se v Novém světě setkali s původními obyvateli (→ Obr. 10, 11 a 13), ve Střední Americe s **Aztéky** a v Jižní Americe s říší **Inků** (→ Obr. 12). Evropané s nimi obchodovali, ale ne vždy byly vztahy mírumilovné. Španělští dobyvatelé, zvaní **conquistadoři** [konkista-doři], s Indiány válčili s cílem získat co nejvíce bohatství. **Hernán Cortés** [ernan kortéz] zničil říši Aztéků a **Francisco Pizarro** [francisko pisaro] říši Inků. (→ s. 107)

Španělsko	Anglie	K. Kolumbus	F. De Magalhães
Portugalsko	Francie	B. Díaz	plavby k Sev. Americe
		V. De Gama	plavby k Sev. Americe

Obr. 9 – Mapa zachycuje zámořské plavby Evropanů v 15. a 16. století.

• Zjisti, kterými jazyky se v Americe dnes mluví a zda to má souvislost se zámořskými objevy.

Důsledky
objevných
plaveb

Díky zámořským plavbám a novým objevům došlo **k rozvoji vzdělanosti**, především na poli zeměpisu – vznikly nové a přesnější mapy či globy a potvrzen byl i předpoklad o kulatosti Země. Evropské státy bohatly na zámořském obchodu a **zakládaly své kolonie** na nově objevených místech v Americe, Africe a Asii. Z některých států tak vznikly koloniální mocnosti. Nejprve bylo takovou mocností Španělsko, ale později vůdčí roli převzala Anglie. Do Evropy byly z Ameriky dováženy **nové plodiny**, jako byly brambory, rajčata, kukuřice, tabák, kakao či bavlna, a **zvířata** – krocan či morče. Dobyvatelé také dováželi mnoho zlata a dalších **drahých kovů**. Na příchod Evropanů většinou doplácelo původní obyvatelstvo, které bylo často zabíjeno, nebo **pomocí misí převáděno na křesťanství**. **Původní obyvatelé přicházeli také do styku s novými nemocemi** (chřipkou, neštovicemi či spalničkami), vůči kterým neměli protilátky, a tak pro ně často byly smrtelné. Mnoho z nich muselo pracovat jako otroci na plantážích či v dolech. Evropané však zjistili, že na těžkou práci se lépe hodí afričtí domorodci, a tak **z Afriky dováželi černé otroky**, se kterými zacházeli velmi neohleduplně.

Obr. 12 – Machu Picchu

Říše Inků se rozkládala ve vysokých horách Andách v Jižní Americe. Mezi nejznámější inká města patřilo Machu Picchu [maču pikču] ležící ve výšce 2430 m. n. m. (na obrázku). Správa říše v tomto složitém terénu nebyla jednoduchá. Svá pole obdělávali na terasovitých a špatně přístupných místech. Vybudovali také **sít horských cest** a visutých mostů, po kterých si vládci předávali pomocí posílů zprávy. Jejich **uzlové písmo** se nazývalo kipu a dodnes nebylo rozluštno. Vládcem říše byl Inka, považovaný za syna boha Slunce.

Kvůli přerušení obchodních cest s Indií a poptávce po surovinách a zboží z Indie se Evropané vydali na moře, aby hledali nové cesty do Indie. Portugalci se vydali na jih kolem Afriky, zatímco Španělé na západ, kde objevili nový kontinent – Ameriku. Ta se stala zdrojem jak nových plodin, tak žádaných surovin. Do zámořských plaveb se postupně zapojily i další evropské státy, které si na dobytých územích zakládaly své kolonie, díky kterým rychle bohatly. Domorodé obyvatelstvo bylo často zabíjeno, nebo využíváno na otrockou práci.

1. Co bylo příčinou zámořských plaveb?
2. Které pomůcky používali námořníci k orientaci na moři?
3. Kterí evropští panovníci podporovali zámořské plavby?
4. Ukaž na mapě, které nové cesty do Indie Evropané objevili.
5. Který mořeplavec objevil Ameriku a v kterém roce? Čím je tento rok ještě významný?
6. Zhodnot, co dobrého a špatného přinesly zámořské objevy.
7. Které indiánské civilizace žily v Americe? Čím byly významné?

Obr. 10

– *Mayský kalendář*

Jednou z nejvýznamnějších civilizací byli **Mayové**, jejichž říše vznikla ve Střední Americe a svého vrcholu dosáhla v 7.–10. století. Mayové byli dobří v **matematice** (počítali např. s nulou) či **astronomii** (pozorovali dráhy planet a oběh Měsíce) a sestavili velmi přesný a složitý kalendář. Jejich **obrázkové písmo** bylo velmi komplikované a rozluštit se jej podařilo až ve 20. stol.

Obr. 11 – Aztécká stupňovitá pyramida

Aztékové stavěli **stupňovité pyramidy**, dláždili náměstí a budovali nádrže na pitnou vodu. Aztékové dokonce své hlavní město Tenochtitlán [tenočtitlán] vybudovali na jezeře (dnes zde stojí hl. město Mexika). Aztékové uctívali mnoho bohů, zejména boha Slunce, kterému přinášeli lidské oběti.

Obr. 13 – Aztécké slavnostní oblečení

Při obřadech nosili Aztékové pestré oblečení s peřím, o kterém věřili, že je chrání. Potomci Mayů a Aztéků žijí ve Střední Americe dodnes. Přípomínkou jejich kultury jsou slavnosti, které se konají i v současné době.

- Jak se jmenuje věda, která se zabývá sestavováním map?
- Znáš některé další typy plachetnic?
- Kterými jazyky se dnes hovoří v Americe?
- Znáš některé další indiánské kmeny?
- Jak označujeme náboženství uctívající více bohů?

V. Hulpach – *Indiánské báje a mýty*
K. Rainer – *Co, Jak, Proč? – Objevitelé a jejich výpravy*
M. Zelený – *Indiánská encyklopedie*

